

näkökulmia, jotka ansaitsevat laajempaa keskustelua juuri nyt. Eräsaari kertoo tutkimusrahoitusta tutkimukselleen hakiessaan saaneensa Akatemian arviointikierroksella arviointisijalta kommentin, jonka mukaan tutkimus ei kuulu kaikkein ajankohtaisimpiin aiheisiin. Tällaiset toteamukset

osoittavat sen, miten epämuodikkasta ja vallitsevan ajanhengen vastaista on tällä hetkellä tutkia alas ajettavaa julkista sektoria tai julkisten tilojen erityistä merkitystä suomalaisten sosiaalisessa ja kulttuurisessa todellisuudessa. Kirjan luettuaan ymmärtää lukija hieman paremmin aiheen ajan-

kohtaisuuden ja tärkeyden, vaikka kirjan päällekkäiset ja turhan erilliseksi jäävät juonet saattavat matkan varrella hieman näännyttää lukijaa. Eräsaari on kirjoittanut tärkeän kirjan markkinoistumisen mustasta enkelistä, jonka erityisesti yliopistoissa työskentelevin kannattaisi lukea.

Karin Filander

Puhe informaatio- tai tietoyhteiskunnasta on yksi hallitsevimista aikamme epookkia muodostavista diskursseista. Naiveimmillaan sitä luonnehtii poikkeuksellisen historian näkemys aikakautemme muuttuvasta luonteesta, nykyistä tilannettamme kuvataan siten, että lähes kaikki on ympärillämme muuttumassa valtavan nopeaan tahtiin. Toisaalta monenlaisissa tietoyhteiskuntakehitystä luotaavissa katsauksissa on rakennettu erilaisia ja vaihtelevan pituisia menneisyyksiä nykyiselle yhteiskunnalliselle kehitystilanteellemme. Ilmeisesti tarkoituksena on ollut tehdä nykyinen kehitys ja sen mahdollinen suunta jotenkin ymmärrettävämmäksi löytämällä sille erilaisia historiallisia alkukohtia. Tietoyhteiskuntapuheella on näin erikoinen suhde ja halu historiaan.

Toinen tietoyhteiskuntakeskustelua leimaava piirre on se, että siinä yhdistyvät toisiinsa monimutkaisella tavalla tieteelliset ja poliittiset pyrkimykset. Tietoyhteiskunta on varsin pitkälle yhteiskuntapoliittisesti kiinnostava hanke ja siihen kohdistuu monenlaisia poliittisia intohimoja. Informaatioyhteiskunnan kehittäminen on viimeisen kymmenen vuoden aikana ollut yksi keino rakentaa erilaisia yhteiskuntapoliittisia ohjelmia, joissa vaihtelevilla tavoilla on sekoitettu toisiinsa valtiollisen sääntelyn purkamista, kansalaisyhteiskunnan kehittämistä ja sosiaalivaltion rakenteita.

Armand Mattelartin kirja Informaatioyhteiskunnan historia on varsin kunnianhimoinen yritys muodostaa kokonaiskuva informaatioyhteiskunnan aatehistoriallisista, yhteiskunnallisista ja poliittisista taustoista. Kirja on moniaineksinen,

jopa siinä määrin, että sen lukeminen edellyttää tavanomaista tarkempaa keskittymistä. Vajaaseen kahteen sataan sivuun on pakattu niin paljon asiaa, että asiakokonaisuuksien pitäminen mielessä edellytti ainakin minulta hetkittäin palailemista taaksepäin tekstissä. Leipätekstin lomaan kirjaan on sisällytetty lukuisia muutama sivun mittaisia ekskursseja mitä moninaisimmista aiheista.

Jotkut suomalaiset muistanevat Armand Mattelartin entuudestaan hänen yhdessä Ariel Dorfmanin kanssa kirjoittamastaan poleemisesta kirjasta "Kuinka Aku Ankaa luetaan", joka taisi aikoinaan synnyttää pientä poliittista kohuaakin. Mattelart työskentelee Pariisissa informaatio- ja kommunikaatiotieteiden professorina ja hän on julkaissut runsaasti teoksia viestinnän historiasta. Hänen tutkimuksensa ovat käsitelleet muun muassa viestinnän kehitystä Latinalaisessa Amerikassa sekä viestinnän globalisaatiota.

Mattelart tunnistaa informaatioyhteiskunnan käsitteen ideologisen luonteen ja hänen kirjansa keskeisenä tehtävänä on osoittaa ja eritellä sitä, miten erilaisten tieteenalojen piirissä käyty keskustelu informaatiosta ja informaatioyhteiskunnasta on kietoutunut monimutkaisella tavalla kansalliseen ja globaaliin politiikkaan. Näin itse siten, että kirja jakautuu

INFORMAATIOYHTEISKUNNAN HISTORIA JA PALUU KLASSIKKOIHIN

Armand Mattelart: Informaatioyhteiskunnan historia.

Vastapaino, Tampere 2003. 172 s.

Alkuteos: Histoire de la société de l'information.

Käännös: Risto Suikkanen.

Jukka Heiskanen & Jorma Mäntylä (toim.):

MarxIT. Informaatiokapitalismin kriittistä tarkastelua.

Karl Marx-seura, Helsinki 2003. 155 s.

lähinnä kahteen jaksoon. Ensimmäisellä sadalla sivulla käsitellään tieteellistä keskustelua informaatiosta ja informaatioyhteiskunnasta. Kirjan loppuosassa painopiste on selkeämmin politiikan muodonmuutosten käsittelyssä. Tämä näkyy esimerkiksi siinä, että kirjan alkupäässä aiheen käsittely etenee ennen kaikkea yksittäisten

tieteen merkikhenkilöiden saavutusten esittelyn kautta. Jälkimmäisessä osassa keskeiseksi kehitystä eteen päin vieviksi toimijoiksi näyttäytyvät pikemminkin toimijaryhmät ja erilaiset komiteat ja instituutiot. Paitsi että kysymys voi olla kirjoittajan tahdonvaltaisesta esitystavallisesta valinnasta, se voi myös ilmentää sitä, että nykyaikaisessa tieteellisessä ja yhteiskunnallisessa kehityksessä merkittävintä muutosta saavat aikaan nimenomaan instituutiot, eivät niinkään yksilötoimijat.

Tieteen kehityksen alueella Mattelart erottaa lähinnä kaksi merkittävää suurta linjaa, joiden rinnakkaisen kehityksen lopputuloksena meidän aikamme edelleen jokseenkin epä määräinen informaatioyhteiskunnan käsite on muodostunut. Ensinnäkin Mattelart kaivaa esiin länsimaisen tieteen perinteessä informaation käsitteellistyksiä aina 1600-luvulta lähtien ja osoittaa niiden kytköksiä erilaisiin yhteiskunnallisiin käytäntöihin, kuten viestintäjärjestelmien kehittämiseen sekä maanmittauksen tarpeisiin. Toiseksi informaatioyhteiskunnan käsitteen historialliseksi juureksi Mattelart nostaa yhteiskunnan muutosta tarkastelevan ajattelun, joka lähti liikkeelle 1800-luvun alkupuolen varhaisista teollista yhteiskuntaa koskevista näkemyksistä ja joka jatkui 1900-luvun alkupuolella liikkeenjoh-

don oppeina ja 1950- ja 60-lukujen sosiologisena keskusteluna teollisesta ja jälkiteollisesta yhteiskunnasta. Historiallisen kehityksen kannalta varsin keskeinen tekijä oli Toinen maailmansota ja sen aikana sodankäyntiä varten kehitettyjen laskenta-koneiden kehityksen ja varsinaisen abstraktin informaatioteorian muodostaminen. Toisen maailmansodan jälkeistä yhteiskuntatieteellistä keskustelua leimasi loppujen lopuksi varsin vahvasti kylmän sodan asetelma markkinatalousyhteiskuntien ja sosialististen yhteiskuntien välillä.

Kirjan jälkimmäisessä osassa Mattelart keskittyy kuvaamaan erityisesti sitä, miten informaatioyhteiskunnan rakentaminen on muodostunut globaaliksi strategiaksi ja politiikan osaksi. Hän ei laajemmin keskustelee siitä, onko informaatioyhteiskunnalla mahdollisesti jotain myönteisiä vaikutuksia kansalaisten elämään eri puolella maapalloa. Yleiskuvaksi jää, että informaatioyhteiskunnan lupaukset kansalaisten elämän kohentamiseksi ovat jääneet lähes kaikkialla lunastamatta, ja jäljelle on jäänyt pääasiassa taloudellisten seikkojen korostaminen. Kirjaa lukiessa ei jää epäselväksi Mattelartin vastenmielisyys globaalia informaatioyhteiskuntakehitystä kohtaan.

Jukka Heiskasen ja Jorma Mäntylän toimittama kirja *MarxIT* on koottu toukokuussa 2002 pidetyn seminaarin alustusten pohjalta. Valittavasti useimmat kirjan artikkelit jäävät luonnonmaisiksi ja niistä on selvästi nähtävissä se, että ne on alunperin tarkoitettu seminaarin alustuksiksi ja keskustelun pohjaksi. Kirjan artikkelit jakautuvat lähinnä kahteen erilliseen teemaan. Ensimmäisessä ryhmässä "palataan klassikkoihin" ja pohditaan sitä, mitä annettavaa Karl Marxin ekonomiakritiikillä ja marxilaisella politiikan analyyseillä voisi olla nykyisen informaatiotalouden ja informationalisoituneen yhteiskuntakehityksen kritiikille. Toisessa ryhmässä tarkastellaan niinsanotun vapaan ohjelmistokehityksen piirteitä

ja yhteiskunnallista merkitystä.

Kenellekään ei kaikeksi pitäisi olla epäselvää, että nykyinenkin yhteiskuntamme on luonteeltaan kapitalistinen ja että sen sisäiseen dynamiikkaan kuuluu yhteiskunnallisen eriarvoisuuden kasvu sekä valtioiden sisällä että globaalilla tasolla. Sekin lienee useimmille selvää, että puhe tietoyhteiskunnasta tai informaatioyhteiskunnasta palvelee usein uusliberalistisen politiikan ideologisia päämääriä. Mutta on epäilemättä hyväksi, että asiasta silloin tällöin muistutetaan.

Meidän aikamme erityispiirre on kuitenkin se, ettei ainakaan pohjoismaisissa yhteiskunnissa ole olemassa laajaa kannatusta nauttivaa poliittista liikettä, joka erityisesti olisi sitoutunut marxilaiseen yhteiskunnalliseen ja poliittiseen ajatteluun ja joka väittäisi omistavansa monopolin niiden totuudelliseen tulkintaan. Toisin kuin kymmenkunta vuotta sitten "muurin murtumisen jälkeen" toivo-rikkaasti ajateltiin, tämä historiallisesti uusi tilanne ei silti synnyttänyt Marxin teorioiden uudelleenarviointia yhteiskuntatieteilijöiden keskuudessa.

Tämän kokoelman valossa asiaa katsoen Marxilla tai ekonomiakritiikillä ei ole kovin paljon uutta sanottavaa aikamme informationalisoituneen kapitalismin kritiikille. Artikkeleissa kierrätetään pääasiassa sitä keskustelua, jota 1980-luvun puolivälissä käytiin eräänlaisena loppuarviona ekonomiakritiikistä. Tuolloin yleinen lopputulos oli se, että Marx voidaan tulkita valistusfilosofian viimeiseksi edustajaksi, jonka kiinnostavin anti on valistuksen ihanteiden ja historianfilosofian periaatteiden tarkastelu kapitalistisen yhteiskunnan konkreettisesti historiallisessa kehityksessä. Hän siis arvioi valistuksen ihanteita konkreettista yhteiskunnallista kehitystä vasten ja osoitti, miten kapitalistinen yhteiskunnallistuminen systemaattisesti toimii noita ihanteita vastaan.

Kiinnostavimmaksi tässä kokoelmassa koin vapaan ohjelmiston kehitystyön ja sen ympärille muodostu-

neiden yhteisöjen tarkastelun. Tere Vadenin ja Jussi Silvosen artikkelit olivat mielenkiintoista luettavaa ja antavat hyvän syyn tähän kokoelmaan perehtymiselle.

Vapaa ohjelmistokehitystyö on helppo tulkita kapitalisoitumiselle vastakkaiseksi tai siitä poikkeavaksi yhteiskunnallistumismuodoksi. Esimerkiksi Linux-käyttöjärjestelmää kehittävät yhteisöt korostavat mielellään oman toimintansa erityisluonnetta siten, että niiden kollektiivisesti tuottama ohjelmakoodi on kaikille käyttäjille ainakin periaatteessa avointa ja vapaasti käytettävää ja että kuka tahansa voi tutustua siihen ja tarkistaa, miten ohjelmat on rakennettu ja mitä ne tekevät. Lisäksi nämä yhteisöt korostavat sitä, että niiden tuottamat ohjelmistot ovat useinkin tehokkaampia ja laadukkaampia kuin kaupallisista lähtökohdista tuotetut ohjelmistot. Avoin ja vapaa ohjelmistokehitys onkin paremmin ymmärrettävissä teoreettisesti vaikkapa symbolisen vaihdon periaatteiden kautta kuin pohtimalla sen markkinataloudesta poikkeavaa luonnetta. Mutta ohjelmistojen kehittäjät eivät suinkaan ole mukana toiminnassa puhtaasti altruististen motiivien tai huvien vuoksi, vaan heidän toimintansa lähtökohdina on yhteisön antama arvostus ja käsitys siitä, että he ovat mukana jossain itseään suuremmassa hankkeessa ja yhteisössä. Esimerkiksi nimen saaminen Linuxin ytimen lähdekoodin kehittäjien listaan lienee tämän yhteisön piirissä varsin suuri prestiisin lähde. Marxin ekonomiakritiikki ja sen sisältämät näkemykset pääomasuhteen laajenemisen pakosta eivät anna kovin paljon lähtökohdita tällaisten yhteiskunnallisten ilmiöiden analysoimiseen. Toisin kuin Marx itse oli taipuvainen esittämään, kapitalistinen talousjärjestelmä kaikesta arvoyhteiskunnallistumisen laajenemistendensseistään huolimatta näyttää sietävän ja jopa tarvitsevan keskuudessaan myös muilla periaatteilla tapahtuvia yhteiskunnallistumisen muotoja. Onneksi niin.

Jari Aro

Suomi on harvinainen maa sikäli, että meillä on lakisääteinen työterveyshuoltojärjestelmä, jonka piirissä ovat periaatteessa kaikki palkkatyöntekijät (mutta eivät yrittäjät itse). Työterveyshuoltoon kuuluu ennaltaehkäisevää ja työpaikkojen terveyttä ja turvallisuutta kehittävän työterveyshuollon ytimen lisäksi sairaanhoitopalvelut, joiden piirissä on noin 80 % työntekijöistä. Työterveyshuoltopalvelut ovat työntekijöille maksuttomia. Työterveyshuoltopalvelut kustannetaan siten, että työnantajat maksavat niistä noin puolet ja Kansaneläkelaitos toisen puolen.

Työterveyshuolto- kirjan takakannen mukaan se on tarkoitettu kaikille niille, jotka tarvitsevat perustietoa työterveyshuollosta ja erityisesti työterveyshuollon ammattilaisille ja asiantuntijoille. Arvioin tässä kirjaa Työelämän tutkimuksen lukijan eli lähinnä työelämän tutkijoiden ja kehittäjien ja muiden työelämästä tietoa haluvien näkökulmasta. Löytyisikö siltä työterveyshuollon ja varsinaisten työelämän kehittäjien kanssa? En tarkastele sitä työterveyshuollon ammattilaisen ja asiantuntijan tietotarpeista käsin. Tästä näkökulmasta käsin arvio olisi kenties positiivisempi.

Kirja jakaantuu neljään lukuun: Työterveyshuolto Suomessa, Työn vaikutus terveyteen, Työkyvyn edistäminen ja Hyvä työterveyshuoltokäytäntö. Rakennetta ei missään perustella ja asia jääkin lukijaa askarruttamaan. Mitä esimerkiksi on "Hyvä työterveyshuoltokäytäntö", kun jo toisessa luvussa "Työn vaikutus terveyteen" kuten myös kolmosluvun "Työkyvyn edistäminen"

**TYÖTERVEYSHUOLLON
OMAKUVA**
Mari Antti-Poika/Kari-Pekka Martimo/Kaj Husman (toim.):
Työterveyshuolto. Kustannus Oy Duodecim,
Helsinki 2003. 364 s.

monissa alaluviissa esitetään suosituksia ja vaateita hyvälle työterveyshuoltotoiminnalle. Perusteluja vaatii myös se, miksi "Työkyvyn edistäminen", joka on monimuotoista ja enemmänkin työpaikkojen kuin työterveyshuollon tehtäväkenttää, saa oman pääluvun. Ratkaisu voi olla perusteltu, mutta perustelut olisi ollut hyvä kirjoittaa auki.

Kirjan sanoma menisi paremmin perille, ainakin "muille kuin työterveyshuollon ammattilaisille", jos koko teoksessa ja kussakin pääluvussa olisi ollut johdanto ja miksei myös yhteenveto. Nyt lukija joutuu aina aprikoimaan: miksi pääluku tästä aiheesta ja miksi sen alaluvut näistä teemoista?

Niinpä olisi toivonut perustelua sille, miten alaluvut "Suomalainen työelämä 2000-luvulla", "Työterveyslainsäädäntö" ja "Työterveyshuolto osana terveydenhuoltojärjestelmää" kattavat laajan pääotsikon "Työterveyshuolto Suomessa". Ensinnäkin ensimmäinen alaluku oli naseva diagnoosi suomalaisen työelämän ydinpiirteistä. Koska siinä kuitenkin kiinnitettiin vähän huomiota suomalaisen työn terveyttä, turvallisuutta ja hyvinvointia heikentäviin tekijöihin, niin olisi tarvittu oma alaluku näistä asioista. Koska työterveyshuolto pyrki olemaan työpaikkojen kehittämisen

voimavara, niin olisi myös tarvittu alaluku "Työterveyshuolto osana työelämän kehittämistoimintaa". Koska työterveyshuolto ja työsuojelu lähestyvät myös Suomessa toisiaan, olisi tarvittu myös alaluku "Työterveyshuolto ja työsuojelu (vrt. monissa maissa oleva Health and Safety at Work käytäntö). Näin ainakin työelämän

tutkija ja kehittäjä olisi saanut evästä matkalle työterveyshuollon ihmeelliseen maailmaan.

Toinen pääluku "Työn vaikutus terveyteen" vahvisti käsitystäni siitä, että työterveyshuolto olettaa, että työn terveysvaikutukset ja riskit nivoutuvat valta-osaltaan materiaaliin/fyysisiin seikkoihin. Näyttääpä siltä, että työterveyshuollon kansalliset oppimestarit olettavat tehtaiden ajan edelleen jatkuvan. Työterveyshuollon kentällä lienee toki nähty se, että valtaosa suomalaisista työntekijöistä työskentelee joko ihmisten ja symbolien kanssa työmarkkinoiden tieto- ja palvelusektoreilla. Täten ihmisten työ on yhä kauempana materiaalisesta tuotantoprosesista ja työtä tehdään materiaalien ja fyysisten työolojen suhteen melko terveellisissä ja turvallisissa työoloissa ja työympäristöissä, erilaisissa studioissa ja toimistoissa. Ainoa merkittävä, viimeisen kolmen vuosikymmenen aikana kasvanut työntekijän fyysinen terveysriski, on asiakkaiden taholta kohdistunut väkivalta monilla palvelualoilla. Yhtä kaikki tämän pääluvun kymmenestä alakuvusta vain yksi käsitteli nykyajan työlle olennaisia psykososiaalisia (riski)tekijöitä. Luvun "Työn vaikutus terveyteen" olisi pitänyt sisältää johdannon, jossa perustel-